

Нетудихата К.Л., кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри менеджменту
Чорноморський національний університет
ім. Петра Могили

Попенюк М.М., магістрант 2-го курсу
підготовки, спеціальність «Фінанси, банківська
справа та страхування»
Миколаївський міжрегіональний інститут
розвитку людини Університету «Україна»

DOI: <https://doi.org/10.58521/2521-1390-2024-30-5>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE ENTERPRISE'S CASH IN THE MODERN CONDITIONS OF ECONOMIC ACTIVITIES

Анотація. У статті досліджено що, до появи грошей як універсального засобу виміру цінності того чи іншого активу, для еквівалентного обміну ними між підприємствами використовувалися різні предмети, які створювало суттєві труднощі в організації їх зберігання, накопичення та використання як платіжного інструмента. Доведено, що за масштабами обслуговування у господарському процесі грошові потоки розділяються залежно від рівня відповідальності: загальний масштаб (рішення щодо транзакції приймає керівництво підприємства), середній масштаб (відповідальність за операцію лежить на конкретному підрозділі), дрібні операції (об'єкт відповідальності конкретних працівників або уповноважених осіб). Наведена класифікація грошових потоків за їх спрямованістю (надходження та витрачання коштів: позитивний грошовий потік, негативний грошовий потік. Розділено грошові потоки на внутрішні та зовнішні, по відношенню до джерела та кінцевого отримувача транзакції.

Ключові слова: грошові кошти, грошові потоки, фінансові ресурси, кошти підприємств, фінансові ресурси підприємств.

Abstract. The article investigates that, before the appearance of money as a universal means of measuring the value of one or another asset, various items were used for their equivalent exchange between enterprises, which created significant difficulties in the organization of their storage, accumulation and use as a payment instrument. It is proven that according to the scale of service in the economic process, cash flows are divided depending on the level of responsibility: general scale (decisions regarding the transaction are made by the management of the enterprise), medium scale (responsibility for the operation rests with a specific unit), small operations (the object of responsibility of specific

employees or authorized persons). The classification of cash flows according to their direction (income and spending of funds: positive cash flow, negative cash flow. Cash flows are divided into internal and external, in relation to the source and the final recipient of the transaction.

Keywords: cash, cash flows, financial resources, funds of enterprises, financial resources of enterprises.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення росії до України, яке почалося 24 лютого 2022 року, торкнулося основних джерел формування грошових коштів, і зумовили зміну їх обсягів надходжень та вибуття до вітчизняних підприємств. Зменшення обсягів надходження грошових коштів викликано, перш за все, скороченням обсягів виробництва, а також подорожчанням банківських кредитів та ускладненням процедури їх отримання. І тому, прямим наслідком зменшення грошових надходжень є зниження вихідних грошових потоків.

Обмеженість власних оборотних коштів і у виробника і в споживача продукції формує ланцюжок неплатежів, який у свою чергу, виникаючи в одній ланці, поширюється на нові та нові підприємства, що призводить до неефективного використання коштів у масштабі всієї країни. У свою чергу порушення безперебійної системи розрахунків між підприємствами призводить до утворення дефіциту грошових коштів і підвищує ризики діяльності підприємств. До таких ризиків ми можемо віднести: порушення виробничого процесу, втрата потенційних клієнтів, подорожчання продукції, припинення партнерських взаємовідносин із постачальниками сировини, робіт та послуг, зростання заборгованості перед персоналом, бюджетом та позабюджетними фондами, кредитними організаціями та іншими контрагентами, досудові та судові санкції кредиторів.

Разом з тим, надлишок коштів також небажаний для підприємств, оскільки обумовлює втрату вигоди від їх використання, внаслідок чого підприємства втрачають потенційний дохід від реінвестування коштів у виробничий процес, або інший успішний інвестиційний проект. Як наслідок, знижується оборотність активів, і підприємства виступають безплатними кредиторами банку (у разі зберігання грошових коштів на рахунку).

Отже, оптимізація грошових потоків спрямована на забезпечення ефективності використання грошових коштів, достатнього рівня ліквідності та фінансової стійкості підприємств, об'єктивних умов активізації інвестиційних вкладень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження особливостей функціонування грошових коштів підприємства були у центрі уваги М.Т. Білухи, І.О. Бланка, Ф.Ф. Бутинця, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, Є.В. Мниха, Л.В. Нападовської, Ю.І. Осадчого, П.Г. Пономаренка, Г.В. Ситника, В.В. Сопко.

Формування цілей. Метою статті є дослідження функціонування грошових коштів підприємства в сучасних умовах ведення господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сучасні економічні умови діяльності підприємств визначають необхідність ретельної оцінки ефективності використання всіх ресурсів,

пошуку резервів їх зростання за рахунок інтенсифікації використання. Серед комплексу необхідних ресурсів для виконання господарської діяльності підприємства основними являється грошові кошти та їх еквіваленти, раціональне управління якими забезпечують належний рівень платоспроможності та фінансової стійкості.

Управління грошовими коштами, безперечно, є головною складовою внутрішнього менеджменту будь-якого підприємства. Впровадження в практику управління сучасних механізмів фінансового аналізу, планування, нормування, оперативного моніторингу та стратегічного прогнозування руху коштів, є запорукою успішної життєдіяльності підприємства.

Досягнення ефективної діяльності підприємствами можливе завдяки зваженої фінансової політики, спрямованої не лише на використання фінансових ресурсів для поточної господарської діяльності, а також узгодження у часі обсягів грошових потоків підприємств та їх структури, джерел отримання та напрямків використання. Вдосконалення методів, форм та організації контролінгу грошових коштів, створення надійної інформаційно-аналітичної бази є актуальним завданням системи управління господарською діяльністю, успішне ведення якої визначає її ефективність, як у межах поточної діяльності підприємства, так і у процесі досягнення стратегічних цілей [1, 5, 7, 10, 14, 19, 20, 22].

Грошові кошти являються найважливішим елементом оборотних активів підприємства, без якого неможлива фінансово-господарська діяльність. Вони являються основним елементом, навколо якого обертається економічне життя кожного підприємства, здійснюються практично всі господарські операції. До появи грошей як універсального засобу виміру цінності того чи іншого активу, для еквівалентного обміну ними між підприємствами використовувалися різні предмети, що створювало суттєві труднощі в організації їх зберігання, накопичення та використання як платіжного інструмента.

Це було зумовлено економічними, історичними, соціальними, культурними та іншими умовами життєдіяльності людського суспільства на ранніх стадіях розвитку цивілізації. З появою грошових знаків (металевих, паперових, електронних) змінювалися їх форми, функції, методи управління грошовими коштами, причому залишалось незмінним їх призначення для підприємницької діяльності - бути засобом платежу, тобто погашення зобов'язань перед персоналом, власниками, інвесторами, кредиторами, державою.

Кошти – це все те, що служить засобом виміру вартості, джерелом майбутніх платежів чи засобом підвищення ліквідності. Вони являються активами, які часто використовуються як засіб обміну. Також, кошти є найбільш мобільними короткостроковими активами підприємства. Отже, платоспроможність, прибутковість та безперервність діяльності підприємства залежать від суми коштів та їх обігу [1, 5, 7, 10, 14, 19, 20, 22].

У пошуках ефективної, прибуткової та безперервної діяльності, підприємства повинні мати достатній обсяг грошей та вміти правильно управляти ними, щоб мати можливість постійно погашати заборгованість та інші поточні платежі. Будь-яке

управлінське рішення менеджменту підприємства, будь то забезпечення необхідного та достатнього розміру поточних активів, погашення кредиторської заборгованості, витрати інвестиційного характеру (придбання основних засобів, реалізація інвестиційних проектів, надання тимчасово вільних грошових коштів у вигляді позик), як правило, призводить до вилучення коштів, які необхідно забезпечити їх відповідним поповненням. Таким чином, діяльність підприємства є передумовою виникнення руху коштів [3, 5, 6, 10, 14, 19, 20].

Управління грошовими потоками поєднує дії, що пов'язані з погашенням фінансових зобов'язань, управлінням ліквідністю, придбанням та подальшим використанням фінансовими вкладеннями та їх моніторингом, стратегією інвестування надлишків готівки для максимальної прибутковості та уникнення дефіциту фінансування при відповідних витрат на обслуговування кредитів та позик.

Грошові потоки підприємства по своїй суті характеризують переміщення коштів та їх еквівалентів, тобто кількісно відображають всі операції з їх надходження та витрачання, які здійснюються для забезпечення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності суб'єктом господарювання. Таким чином, діяльність підприємства будується у трьох напрямках діяльності, і відповідно, управління грошовими потоками має відповідну цільову спрямованість

За масштабами обслуговування у господарському процесі більшість авторів [1, 3, 14, 23] пропонують розділяти грошові потоки залежно від рівня відповідальності. Наприклад, якщо рішення щодо транзакції приймає керівництво підприємства, то такі операції мають загальний масштаб. Якщо відповідальність за операцію лежить на конкретному підрозділі, то це операції середнього масштабу. У свою чергу, дрібні операції є об'єктом відповідальності конкретних працівників або уповноважених осіб.

Класифікація грошових потоків за їх спрямованістю (надходження та витрачання коштів) є важливим аспектом у процесі оцінки якості управління оборотними активами. Позитивним грошовим потоком являється вся сукупність надходжень коштів підприємства незалежно від виду фінансово-господарської діяльності. Негативний грошовий потік - це витрачання коштів, грошові витрати підприємства по різних видах діяльності [2, 5, 7, 10, 14, 19, 20, 21].

Достатність позитивного грошового потоку для всіх платежів, тобто відповідність його обсягу до негативного грошового потоку характеризує ліквідність та платоспроможність підприємства. Можуть виникати ситуації, коли надходження коштів недостатні для здійснення витрат у повному обсязі у певний період часу, тоді підприємство орієнтується на залишки (запаси) готівки для виконання платежів.

Ознака «рівень достатності» дозволяє виділити надлишковий і дефіцитний грошовий потік підприємства. Причому, надлишковим називається такий обсяг грошового потоку, коли надходження більше ніж витрачання, а поточна необхідність підприємства у готівкових коштах нижче, ніж чисте сальдо руху коштів у поточному періоді. При виявленні значного надлишку коштів у аналізованому періоді необхідно перерозподілити надходження між періодами, або забезпечити збереження та прибутковість коштів у подальшому використанні [3, 5, 6, 10, 14, 19, 20].

Дефіцит грошового потоку виникає, коли протягом аналізованого періоду надходження коштів нижче витрачання, результатом чого є негативне сальдо, яке має покриватися або створеними у попередніх періодах резервами, або перерозподілом витрачання в послідуєчих періодах.

З наукової та практичної точок зору можна стверджувати, що виникнення надлишкового чи дефіцитного грошового потоку є однією із причин погіршення фінансового стану підприємства. При значних запасах коштів (надлишковий грошовий потік) виникає додатковий ризик зниження реальної вартості грошей у часі у зв'язку з постійними інфляційними процесами в економіці, що призводить до втрат потенційних доходів через незалучення вільних грошей у господарську діяльність.

У той же час, дефіцит коштів негативно впливає на фінансовий стан підприємства та його ділову репутацію у разі прострочення платежів контрагентам, формування значних обсягів простроченої кредиторської заборгованості як перед постачальниками, банками, персоналом, інвесторами, так і перед власниками з виплати дивідендів [1, 5, 7, 10, 14, 19, 20, 22].

Тому, актуальним питанням у системі формування аналітичної інформації є своєчасний, достовірний облік та прийняття господарських рішень, оскільки ні дефіцитний, ні надлишковий грошовий потоки не являються позитивним моментом у діяльності підприємства.

Також, грошові потоки можна розділити на внутрішні та зовнішні, по відношенню до джерела та кінцевого отримувача транзакції. Джерелом та кінцевим отримувачем внутрішньої транзакції є само підприємства, фінансові відносини за внутрішніми операціями виникають між підрозділами, чи всередині підрозділів. Тому, до внутрішнього грошового потоку відносяться платежі в рамках відносин з персоналом або засновниками [1, 5, 7, 10, 14, 19, 20, 22].

Необхідно відмітити, що не всі платежі в рамках відносин з персоналом являються внутрішніми. Наприклад, з точки зору обліку видача коштів під звіт є внутрішньою операцією, оскільки власником коштів продовжує залишатися підприємство, а видача заробітної плати є зовнішньою операцією, оскільки власник коштів змінюється та знаходиться поза підприємством. Аналогічна ситуація за розрахунками з засновниками. Тобто, класифікація операції до внутрішніх чи зовнішніх залежить від їх характеру.

Зовнішній грошовий потік характеризує взаємовідносини підприємства з різними контрагентами: постачальниками сировини та матеріалів, кредитними установами у процесі банківського обслуговування та кредитування, покупцями продукції, бюджетною системою країни, судовими органами тощо. Даний вид грошового потоку являється найбільшим у структурі внутрішніх та зовнішніх грошових потоків підприємства [3, 5, 6, 10, 14, 19, 20].

За ознакою часу грошові потоки поділяються на реальні (поточні) та майбутні (прогнозовані). Реальний грошовий потік формується безпосередньо в період господарської діяльності підприємства, і має вартість поточного часу. Майбутній

грошовий потік починає відлік з планування господарської операції та дозволяє визначити зміну вартості бізнесу загалом [2, 5, 7, 10, 14, 19, 20, 21].

По безперервності формування грошовий потік розподіляється на регулярний та нерегулярний. Регулярний грошовий потік формується на постійній основі через певні інтервали часу. Як правило, на регулярній основі здійснюється рух коштів з операційної (поточної) діяльності підприємства (у тому числі отримання виручки від покупців, оплата рахунків постачальників, сплата податків, виплата заробітної плати, оплата кредитів, за інвестиційною діяльністю у разі реалізації довгострокового інвестиційного проекту, розписаного по етапах із встановленими інтервалами отримання та витрачання коштів.

Нерегулярний (дискретний) грошовий потік пов'язаний із разовими, одиничними господарськими операціями, що призводять до формування, надходження та витрачання коштів у певному періоді часу. Такою операцією може бути реалізація інвестиційного проекту, або разові капітальні витрати, спрямовані на оновлення основних засобів, модернізацію чи технічне переозброєння підприємства [1, 5, 7, 10, 14, 19, 20, 22].

Рівень збалансованості обсягу взаємопов'язаних грошових коштів підприємства дозволяє виділити збалансовані та незбалансовані потоки. Зокрема, якщо грошовий потік збалансований, то сума надходження коштів еквівалентна за обсягом до суми їх витрачання в певному періоді. Відповідно, якщо потік незбалансований, або надходження коштів перевищує їх витрачання – це надлишковий потік. Якщо витрачання коштів перевищує їх надходження то це – дефіцитний грошовий потік [3, 5, 6, 10, 14, 19, 20].

Вид коштів дозволяє розподілити кошти підприємства на готівкові та безготівкові. При цьому, грошовий потік готівки здійснює надходження та витрачання коштів у касу та з каси підприємства. Безготівковий грошовий потік обслуговується через розрахункові рахунки підприємства, а також із застосуванням у таких розрахунках фінансових інструментів, як векселі, чеки, акредитиви. Для правильності обліку реального руху коштів важливо виключити внутрішні обороти між касою та розрахунковими рахунками підприємства, щоб уникнути подвійного відображення надходження та витрачання коштів як за касовими операціями, так і за операціями на розрахункових рахунках [2, 5, 7, 10, 14, 19, 20, 21].

За рівнем ліквідності (можливості забезпечення платоспроможності) грошові потоки слід розділити на три види: високоліквідні, потоки з ризиком зниження ліквідності та неліквідні. Високоліквідний грошовий потік характеризується як абсолютно ліквідна грошова маса, яка не має ризику зниження платоспроможності. Кошти, виражені в іноземній валюті, повинні оцінюватись з погляду знецінення (або подорожання) валюти, в якій вони представлені, а також у зв'язку з надмірним їх накопиченням у залишку, цінність якого може втрачатися під впливом інфляції. Неліквідні кошти кваліфікуються як такі, якими підприємство не може скористатися за призначенням у зв'язку із «заморожуванням» розрахункового (валютного) рахунку у банку, який втратив право на здійснення розрахунково-касових операцій.

Класифікація грошових активів стосовно валюти відображає активність підприємства у процесі використання іноземних валют для зовнішньоекономічної діяльності, або з метою забезпечення цінності грошових активів та зберігання вільних коштів на валютних рахунках.

Наведена класифікація дозволяє підвищити точність та ефективність управління грошовими потоками відповідно різних господарських операцій, та ефективність їх впливу на вартість підприємства.

Висновки. Кожне підприємство прагне отримання більшого прибутку і забезпечення безперервності своєї діяльності. Однак, навіть прибуткове підприємство може опинитися на межі банкрутства, якщо відчуває постійний дефіцит коштів, причиною чого може бути уповільнення оборотності оборотних коштів, зростання тривалості операційного циклу.

Прагнучи забезпечити достатній рівень прибутковості господарської діяльності та її безперервності, важливо керуватися принципами розумного підходу до управління грошовими потоками, обґрунтування якого має забезпечуватися якісною обліково-аналітичною інформацією. Дані про грошові потоки особливо важливі для акціонерів, менеджерів, інвесторів та кредиторів. Акціонерам необхідна інформація про рух коштів для оцінки можливостей розвитку підприємства та стану його платоспроможності, для оцінки здатності підприємства погашати свої зобов'язання та виконувати інші фінансові зобов'язання. Інвесторам та кредиторам необхідно знати, чи забезпечить позитивні грошові потоки підприємство для виплати дивідендів, якщо повернення раніше отриманих кредитів та відсотки за ними мають досить великі обсяги та відволікають кошти з операційних оборотів.

Список використаних джерел

1. Балахонова О.В., Захарченко В.І., Величко М.Р. Оптимізація інвестиційного ризику з використанням інструменту його диверсифікації. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління* : зб. наук. праць. Одеса: ОНУ, 2019. Вип. 1/41. Т. 18. С.57-68.
2. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Блажчук А.О., Стець В.І. Методи управління інноваційними моделями на підприємствах. *Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації: Міжнародна науково-практична конференція здобувачів освіти та молодих вчених*, м. Вінниця, 23-24 листопада 2021 р.: тези, статті / ред.кол.: Драбовський А.Г. та ін. Вінниця: Вінницький кооперативний інститут, 2021. С. 323-325.
3. Балахонова О.В. Теорії конкуренції та практики визначення конкурентоспроможності в умовах безпекоорієнтованого розвитку. Колектив. моногр.; за ред. М.М.Меркулова. Ізмаїл-Одеса, : Фенікс, 2020. 196 с.
4. Балахонова О.В. Актуальні проблеми економіки і менеджменту: теорія, інновації та сучасна практика. Колектив моногр., книга сьома / за ред. д.е.н, проф. Кузнєцова Е.А. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 340 с.

5. Балахонова О.В. Удосконалення підходів в дослідженнях саморозвитку виробничо-господарських систем. *Ринкова економіка : сучасна теорія і практика управління : зб. наук. праць*. 2020. Вип. 3/46. Т. 20. С.146-159.

6. Балахонова О.В. Характер інноваційності сучасних економічних систем. *Науковий вісник Міжнародного гумані-тарного університету : зб. наук. праць*. 2020. Серія: Економіка і менеджмент Вип. 43. С.4-12.

7. Балахонова О.В. Аналіз підходів до вибору господарської системи сталого розвитку. *Освіта, економіка управління: сучасний стан та інновації: зб. наук. праць*. 2021. Вип. 6. С.4-13.

8. Балахонова О.В. Економічна політика країни в контексті бюджетних обмежень. *Матер. X міжнар. науково-практ. конф. «Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств»*. Одеса, Державний університет «Одеська політехніка» 2021. С.57-59.

9. Балахонова О.В., Мельниченко Д.О. Удосконалення системи управління персоналом в лікувально-профілактичній установі. *Матер. VIII міжнар. науково-практ. конф. «Глобалізація: співвідношення міжнародних та національних економічних інтересів під впливом нових викликів»* (9 квітня 2021) Одеса, 2021. С.55-59.

10. Балахонова О.В. Подвійність управлінського консультування: професійна діяльність і ділова активність. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління: зб. наук. праць*. 2018. Вип. 1/38. Т. 17. С.42-52.

11. Балахонова О.В. Сучасні тенденції в системі управлінської звітності в контексті євроінтеграційних процесів. *Матер. III міжнар. науково-практ. конф. «Фінансові та економічні аспекти підприємництва»* (12-13 грудня 2018). Ірпінь, 2018. С.113-115.

12. Балахонова О.В., Коломієць М.В. Ресурсна база сучасного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *«Економіка. Фінанси. Право»*. № 11/1. 2017. С.54-58.

13. Балахонова О.В., Захарченко Н.В. Теорія і практика регулювання економічних відносин у нестабільному середовищі. *Міжн. наук. вир. журнал «Сталий розвиток економіки»*. № 2. 2017. С.83-89.

14. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Одінцева О.О. Механізм формування конкурентоспроможності підприємств в сучасних економічних умовах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-626.

15. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П., Циганчук В.А. Методи формування конкурентоспроможності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-82>.

16. Гріщенко І.В., Ковбій А.С., Рибчинський Б.В., Макогон Н.А. Забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації: Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020р.* 2020. С. 351-353.

17. Гріщенко І.В., Приленська О. Стійкий розвиток підприємницького сектору економіки України на основі проектування інвестиційно-інноваційного потенціалу. *Сучасна наука: проблеми, перспективи, інновації*: Міжнародна науково-практична конференція викладачів, практичних працівників, молодих учених та студентів, м. Вінниця, 11-12 листопада 2020р. 2020. С. 348-351.

18. Гріщенко І.В., Кобаль О.А. Завдання оцінки фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць*. Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Вінниця, 22-23 квітня 2021р. Вінниця. С. 74-77.

19. Гріщенко І.В. Методи оцінки поточного фінансового стану підприємства. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави: зб. наук. праць*. Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Вінниця, 22-23 квітня 2021р. Вінниця. С. 77-80.

20. Гріщенко І.В., Гринчук Т.П. Основні аспекти фінансового планування в системі фінансової безпеки підприємства. *Економіка та суспільство*. Вип. № 22/2020. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-14>.

21. Гріщенко І.В., Білецька Н.В., Циганчук В.А., Мазур О.В. Методи забезпечення ефективності інвестиційно-інноваційних проектів. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2020. Вип. 60. С. 30-34.

22. Балахонова О. В., Захарченко В.І. Обґрунтування побудови механізму управління інноваційним розвитком регіону. *Науковий журнал «Інноваційна економіка»*. 2016. №7-8 (64). С.86-89.

23. Нетудихата К.Л., Трущенко І.С. Теоретичні засади діагностики фінансового стану підприємства в системі антикризового управління. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Випуск 1 (12). С. 207–210.

24. Нетудихата К.Л. Фінансова стійкість машинобудівних підприємств України на сучасному етапі розвитку економіки. *Інфраструктура ринку*. 2018. Випуск 15. С. 167-173.